

PRAWO HAMMURABIEGO JAKO WKŁAD STAROŻYTNEGO BLISKIEGO WSCHODU W DOROBK CYWILIZACYJNY WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

AUTORKA: AGATA MARKIEWICZ

Uczniowie i uczennice dowiedzą się, jakie państwa znajdują się obecnie na terenach starożytnego Bliskiego Wschodu. Poznają terminy: prawo zwyczajowe i prawo stanowione. Przeanalizują wybrane paragrafy Kodeksu Hammurabiego i zastanowią się nad celowością tworzenia prawa w przeszłości oraz współcześnie. Młodzież otrzyma też podstawowe informacje na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Zagadnienia:

- Władza polityczna, demokracja i prawa człowieka

Czas trwania:

- 45 minut

Pytanie kluczowe:

- W jakim celu ludzie tworzyli prawo w starożytności, a w jakim celu tworzy się je współcześnie?

Cele zajęć:

- Wskażesz na mapie rejon starożytnego Bliskiego Wschodu i wymienisz państwa, które współcześnie obejmuje.
- Wyjaśnisz, jaka jest różnica pomiędzy prawem zwyczajowym a prawem stanowionym.
- Porównasz rolę prawa w starożytności i w czasach współczesnych.

Związek z podstawą programową szkoły ponadpodstawowej:

- klasa I:
podst.: II.4; rozsz.: II.3

Metody:

- Praca z tekstem źródłowym
- Pogadanka
- Praca z mapą

Formy pracy:

- Praca w grupach
- Praca zbiorowa jednolita

Środki dydaktyczne i materiały:

- Załączniki
- Atlasy: historyczny i geograficzny

MIN

Wprowadzenie

10

13

Praca właściwa

20

30

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Przed lekcją poproś uczniów i uczennice, aby dowiedzieli się (np. w czasie zajęć geografii), jaki obszar współcześnie określamy mianem Bliskiego Wschodu oraz jakie kraje do niego zaliczamy.

1. Podziel klasę na cztery lub osiem grup (w zależności od liczby osób w klasie). Każdej grupie przydziel mapę konturową (załącznik nr 1). Wyjaśnij, co oznacza pojęcie starożytny Bliski Wschód. Poleć uczniom i uczennicom, aby posługując się atlasem historycznym i geograficznym zaznaczyli na mapie konturowej współczesne państwa leżące na terenach starożytnego Bliskiego Wschodu, a czerwonym kolorem zamalowali na tej samej mapie obszar Mezopotamii.
2. Omów z uczniami i uczennicami ich pracę, zapytaj, jakie mają skojarzenia z krajami współczesnego Bliskiego Wschodu. Następnie powiedz uczniom i uczennicom, że na tych terenach podejmowane były pionierskie działania w zakresie tworzenia prawa stanowionego i o tym będzie mowa w ćwiczeniu na lekcji.
3. Wyjaśnij młodzieży, w jaki sposób ewoluowało prawo i przekaz podstawowe informacje na temat Kodeksu Hammurabiego.

Podkreśl, że pierwotnie na terenie Mezopotamii, zarówno w państwach-miastach sumeryjskich, jak i w państwie babilońskim, funkcjonowało prawo zwyczajowe. W czasach panowania Hammurabiego Babilon był już na tyle dużym i skomplikowanym tworem państwowym, że zwyczajowe rozstrzyganie sporów i konfliktów prowadziło do wielu nadużyć. Narodziła się potrzeba, aby zebrać te najlepsze rozwiązania, spisać je i przedstawić jako powszechnie obowiązujące - tak narodziła się koncepcja prawa stanowionego.

Zwróć uwagę, że Kodeks Hammurabiego to prawo spisane i nadane przez władzę, co czyni je pierwszym znanym nam prawem stanowionym na świecie. Ten fakt wskazuje na istotny wkład starożytnego Bliskiego Wschodu we współczesny dorobek cywilizacyjny. Pamiętaj jednak należy, że Kodeks Hammurabiego odbiega jeszcze swoją formą od typowych kodeksów współczesnych, ponieważ jest to bardziej zbiór wyroków wydanych podczas panowania Hammurabiego, niż zbiór praw w dzisiejszym rozumieniu.

Warto również zaznaczyć, że wówczas ludzie nie byli równi wobec prawa, a o wymiarze kary decydował między innymi ich status społeczny.

4. Wyznaczonym wcześniej grupom rozdaj teksty źródłowe (załącznik nr 3) i karty pracy (załącznik nr 2). Poleć, aby wypełniono je na podstawie tekstów.

5. Omów z uczniami i uczennicami wyniki ich pracy.

6. Wyjaśnij, że wstęp do tekstu Kodeksu Hammurabiego to próba wyjaśnienia poddanym, w jakim celu król spisuje prawo. Poleć jednemu z uczniów lub jednej z uczennic, aby przeczytał/a na głos fragment tego wstępu (załącznik nr 4, tekst A).

7. Następnie powiedz młodzieży, że za chwilę odczytasz fragment wstępu (preambuły) do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, czyli współczesnego prawa stworzonego z myślą o wszystkich krajach na świecie (załącznik nr 4, tekst B).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka to zbiór praw człowieka i zasad ich stosowania uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 roku w Paryżu. W momencie powstania deklaracja była jedynie standardem – jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nie tworzyła prawa międzynarodowego. W tej chwili większość prawników i prawniczek zajmujących się prawem międzynarodowym uważa ją za prawo zwyczajowe, z czego wnioskuje jej powszechne obowiązywanie. Na bazie deklaracji w 1966 roku uchwalono Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, które jako umowy międzynarodowe od początku obowiązywały wszystkie państwa-strony.

8. Zapytaj uczniów i uczennice, czy dostrzegają podobieństwa w celach, jakie przyświecały Hammurabiemu oraz twórcom Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

9. Na zakończenie odczytaj na głos poniższe określenia i poproś, aby uczniowie i uczennice podnosili rękę w górę, kiedy wymienione określenie wyda im się zgodne z intencją przyświecającą zarówno Hammurabiemu, jak i twórcom Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

- ▶ bezpieczeństwo obywateli/ek
- ▶ porządek i sprawiedliwość wśród obywateli/ek
- ▶ równość kobiet i mężczyzn
- ▶ pokój pomiędzy narodami
- ▶ poprawa jakości życia obywateli/ek
- ▶ wolność słowa obywateli/ek.

Źródła:

Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Wydawnictwo Alfa, Warszawa 2000.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: <http://bit.ly/DeklaracjaPrawCzlowieka>.

Załączniki:

Załącznik nr 1 – Materiał pomocniczy: Mapa konturowa Bliskiego Wschodu

Załącznik nr 2 – Karta pracy: Analiza tekstów źródłowych

Załącznik nr 3 – Materiał pomocniczy: Teksty źródłowe dla młodzieży

Załącznik nr 4 – Materiał pomocniczy: Teksty źródłowe dla nauczycieli/ek

MAPA KONTUROWA BLISKIEGO WSCHODU

Posługując się atlasem historycznym i geograficznym, zaznaczcie na mapie konturowej współczesne państwa leżące na terenach starożytnego Bliskiego Wschodu, a czerwonym kolorem zamalujcie obszar Mezopotamii.

Źródło: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Outline_map_of_Middle_East.svg, CC BY-SA 2.0

ANALIZA TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH

Na podstawie tekstów źródłowych (załącznik nr 3)
uzupełnijcie poniższą tabelę.

JAKĄ DZIEDZINĘ ŻYCIA REGULUJĄ CYTOWANE PARAGRAFY?	CO JEST UZNANE ZA WINĘ?	JAKA JEST KARA ZA TEN CZYN?	CZY W WASZYM ODCZUCIU JEST ONA SPRAWIEDLIWA? ODPOWIEDŹ UZASADNIJCIE.
Tekst A	Tekst A	Tekst A	Tekst A
Tekst B	Tekst B	Tekst B	Tekst B

TEKSTY ŹRÓDŁOWE DLA MŁODZIEŻY

GRUPA I

Tekst A

§ 201. Jeśli obywatel uderzy w twarz obywatela godniejszego niż on, zostanie na zgromadzeniu uderzony 60 razy.

Tekst B

§ 221. Jeśli lekarz kość obywatela złamaną wyleczył lub miesiąc bolący uzdrowił, ranny lekarzowi 5 szekli srebra da.

Źródło: Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 123, 125.

GRUPA II

Tekst A

§ 197. Jeżeli kość obywatela złamał, kość mu złamają.

Tekst B

§ 233. Jeśli murarz dom obywatelowi zbudował, a pracy swej nie sprawdził i mur się pochylił, murarz ten za srebro swoje własne mur ten umocni.

Źródło: Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 123, 127.

GRUPA III

Tekst A

§ 196. Jeśli obywatel oko obywatelowi wybił, oko wybiją mu.

Tekst B

§ 235. Jeśli szkutnik barkę obywatelowi uszczelnił, a pracy swej nie wykonał solidnie i w tym samym roku barka ta utraciła stabilność, wadę okazała, szkutnik barkę tę rozłoży i ze środków swych własnych umocni, a barkę umocnioną właścicielowi barki odda.

Źródło: Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 123, 127.

GRUPA IV

Tekst A

§ 5. Jeśli sędzia wyrok wydał, orzeczenie na tabliczce, a później udowodni mu się zmianę wyroku za opłatą [tzn. że ktoś go skorumpował], sędzia uiści dwunastokrotność roszczenia i z krzesła sędziowskiego < jego > usunie się go i (już) nie powróci i razem z sędziami, podczas rozprawy sądowej nie zasiądzie.

Tekst B

§ 53. Jeśli obywatel przy umacnianiu swej grobli na polu swoim pozostał beczynny i grobli swej nie umocnił, a w grobli otwór powstał i glebę woda uniosła, człowiek, w którego grobli otwór powstał, zboże, którego utratę [u innych] spowodował, zwróci.

Źródło: Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 53, 93.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE DLA NAUCZYCIELI/EK

TEKST A

W kodeksie Hammurabi tłumaczy, że spisał go:

- ▶ „aby sprawiedliwość w kraju zaprowadzić”,
- ▶ „aby złych i nikczemnych wytracić”,
- ▶ „aby silny słabego nie krzywdził”,
- ▶ „aby o pomyślność ludu się troszczyć”.

Źródło: Kodeks Hammurabiego, przekł. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 75-76.

TEKST B

Preambuła do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka:

ZWAŻYWSZY, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata,

ZWAŻYWSZY, że nieposzanowanie i nieprzestrzeganie praw człowieka doprowadziło do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, i że ogłoszono uroczyste jako najwznioślejszy cel ludzkości dążenie do zbudowania takiego świata, w którym ludzie korzystać będą z wolności słowa i przekonań oraz z wolności od strachu i nędzy,

ZWAŻYWSZY, że konieczne jest zawarowanie praw człowieka przepisami prawa, aby nie musiał — doprowadzony do ostateczności — uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi,

ZWAŻYWSZY, że konieczne jest popieranie rozwoju przyjaznych stosunków między narodami,

ZWAŻYWSZY, że Narody Zjednoczone przywróciły swą wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jednostki oraz w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, oraz wyraziły swe zdecydowanie popierania postępu społecznego i poprawy warunków życia w większej wolności (...)

PRZETO ZGROMADZENIE OGÓLNE ogłasza uroczyste niniejszą Powszechną Deklarację Praw Człowieka

jako wspólny najwyższy cel wszystkich ludów i wszystkich narodów, aby wszyscy ludzie i wszystkie organy społeczeństwa — mając stale w pamięci niniejszą Deklarację — dążyły w drodze nauczania i wychowywania do rozwijania poszanowania tych praw i wolności i aby zapewniły za pomocą postępowych środków o zasięgu krajowym i międzynarodowym powszechne i skuteczne uznanie i stosowanie tej Deklaracji zarówno wśród narodów Państw Członkowskich, jak i wśród narodów zamieszkujących obszary podległe ich władzy.

Źródło: <http://bit.ly/DeklaracjaPrawCzlowieka>.

„W świat z klasą” to polska edycja międzynarodowego projektu „Global Issues – Global Subjects” realizowanego przez konsorcjum 10 organizacji, którego liderem jest Centrum Edukacji Obywatelskiej. Celem projektu jest systematyczne włączanie wątków edukacji globalnej, Celów Zrównoważonego Rozwoju i trudnych zagadnień globalnych: migracji, zmiany klimatu oraz równości płci do nauczania przedmiotowego w klasach IV-VIII szkoły podstawowej oraz wsparcie nauczycieli i nauczycielek w tym zakresie.

Partnerzy projektu: Anthropolis (Węgry), ACS – Associazione di Cooperazione e Solidarieta (Włochy), ARPOK (Czechy), People in Need (Słowacja), Humanitas – Centre for Global Learning and Cooperation (Słowenia), Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej (Polska), Leeds Development Education Centre (Anglia), Le Partenariat (Francja), Scottish Development Education Centre (Szkocja), Südwind – Verein für Entwicklungspolitik & globale Gerechtigkeit (Austria).

Redakcja: Elżbieta Krawczyk, Patrycja Kopcińska

Konsultacja merytoryczna: Katarzyna Zabarańska

Konsultacja metodyczna: Patrycja Kopcińska, Piotr Werner, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach

Aktualizacja: Marta Kałużyńska

Projekt graficzny, ilustracje i skład:

 RZECZY O OBRAZKOWE

**CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ**

Wydawca: Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej

Wydanie III, Warszawa 2021

ISBN: 978-83-66150-76-8

Edukacja globalna na zajęciach historii w szkole podstawowej

Autorki i autor:

Patrycja Kopcińska, Zespół Szkół nr 4 w Dąbrowie Górniczej

Agata Markiewicz, Gimnazjum Społeczne MTE w Milanówku

Krzysztof Szczukiewicz, Zespół Szkół w Pierzchnicy
Katarzyna Zabarańska, Fundacja HerStory

Publikacja powstała w 2015 roku w ramach projektu „W świat z klasą” współfinansowanego w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP oraz ze środków Unii Europejskiej.

Publikacja została zaktualizowana w 2021 roku w ramach projektu „W świat z klasą” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autorów/autorek i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Publikacja „Edukacja globalna na zajęciach historii w szkole podstawowej” jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 4.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach i posiadaczach praw.